

V. Blažič

DVOJE RESNIČNOSTI

Ta čas je kakor brez ogrodka, na katerega sicer duh nanaša svoje gradivo, v njem ni nobene gradnje, temveč je le ena, mimobežna navzočnost zdaj te zdaj one barve naših dni, vendar spet ne navzočnost, čigar sledi se nam v našem spominu zraščajo v kontinuirano podobo nekega poteka, marveč je to navzočnost, ki druga drugo pobija in pokopava, kakor hitro ena nasledi drugo. To so tudi dojmi, je mnogo dojmov brez vidne medsebojne povezave, ki bi ji lahko rekli red, ali če hočete, kompozicija. Narava teh dojmov je taka, da nasvsaka posamič docela zapre v svoje območje, v svoj vrtinec, tako, da nam vsaka posebej zastre pogled na onega prejšnjega ali predprejšnjega; dokler živimo v območju enega, nam je življenje, ki se je pravkar izvleklo izpod dojma nečesa prejšnjega, pravkar minulega, docela nerazumljivo. Mi iz prejšnjega in mi iz sedanjega smo si večji tujci kakor so si tujci lahko v običajnem pomenu te besede. Edino, kar imamo med seboj skupnega, je to, da vemo, da smo pojavnost, glede na zunanjo identiteto, to vendarle mi. In nihče ne more početi tako nam tujih stvari, kakor prav mi sami, mi eni in isti. To je čas, ki zastira sled za seboj, sled, ki ji pravimo spomin in ki edina lahko tvori hrbtnost za neko celostno, obsežnejšo podobo nas, podobo, ki nas iz pripadnosti oddvoji v samostojnost, v spomin, ki je prosti spomin, tak, ki si utira lastna pota in ki gre tja, kamor ga vlečejo njegove lastne sile in kamor ga kliče tudi najmočnejša od njih, naša vest. (Dozirani spomin, torej tisti, ki nam je zgolj dovoljen pa ni spomin, marveč je le nadomestek, izmišljotina zanj in obenem zastor njegov, nekaj, zaradi česar se v našem spominu ne moremo in ne smemo naseliti.) In v tem ko nam je bila še včeraj zapovedana gorečnost, s katero naj izganjamo sejarstvo, nam je danes sejarstvo zapovedano in zapovedali so nam ga isti, kot so nam zapovedali gorečnost in vse se nam dogaja nekako samo po sebi umevno; začudenja, tega najbolj stvariteljskega čustva, že dolgo ne poznamo več.

To je, kakor bi nekdo drug, ki nismo mi, tudi za nas izživel ta čas, tako da ga je vzel vsem, tako da se je naše videnje tega, kar se je z nami dogajalo, prej in bolj podvrglo sugestiji onega, kar je prišlo nad nas, kakor temu, kar se je z nami dogajalo v resnici. Vsakdanja faktografija našega življenja je ob tem, da smo se v resnici odigrali v nečem drugem, kakor to vemo o sebi samih, izgubila sleherno kal rodovitnosti, izgubila je moč gradiva, po katerem bi mogli postati več od sebe.

Godi, mar to obenem ne izpričuje tudi naše spremembe, tako velike, in tako obsežne, da ji še zdaleč nismo dorasli in spričo katere se več ne prepoznamo? In, ali ni stanje, v katerem ima realnost tako malo vpliva na naše zavedanje, podobno stanju, v katerem smo brez čutne zveze z realnostjo, torej stanju, ki je lahko bolezen ali pa sen in katerega podobe rojeva le dogajanje v središču subjekta samega, dogajanje, ki je za naše pojme nepreračunljivo, v resnici pa nam je le docela neznano? Kajti ni umetnost sama po sebi ura, ki prehiteva, ta ura, ki prehiteva, je v nas samih in umetnost je zrcalo, po kateri to prehitevanje, to spremembo nas samih šele prav prepoznamo in se najprej po njej tega zavemo.

V mislih imamo dokaj nenavadno, že napovedano knjigo Lojzeta Kovačiča, oziroma tisti njen del, ki nosi stvarni, značilni naslov Sporočila v spanju. Ta del je nekakšna zbirka krajših, lahko rečemo, avtobiografskih zgodb, katerih nenavadnost je v tem, da se njih dogajanje odigrava v spanju, da so to sanjske pripovedi, vendar spet značilne in nenavadne po tem, da ne predstavljajo kake proste domišljije

igre, ampak da so in hočejo biti verni in prepričljivi zapisi one posebne resničnosti, ki obstoji in se dogaja v nas tedaj, ko se iz sveta realij, v katere je zapleten naš obstoj, sproščamo v nek drug življenjski prostor, katerega groza, čar ali dramatičnost niso nič manj prepričljivi od one prve in primarne resničnosti. S sanjskimi doživetji se naša vsakdanost podaljšuje še v nekaj tretjega, nič manj nujnega; njih pomenljivost slejkoprej kaže na neko temeljno pomanjkljivost tega, kar smo v stanju doživeti z odprtimi očmi. Dimenzije sanjskih doživetij kot izraznega sredstva so naravnost osupljive, saj nam neverjetno zgoščeno, takorekoč z enim udarcem razkrijejo nek položaj, v katerega smo nevidno podaljšani, neko neznansko večjo, globljo in obsežnejšo resničnost, v kateri se nezavedno nahajamo. V Kovačičevih sanjskih zgodbah najdemo prizor, ki ne bi mogel bolje in točneje zadeti nekega stanja, ki je v našem življenju takorekoč neprenehoma in vsepovsod v zraku in ki pomeni eno njegovih najbolj tragičnih prelomnic: nekdo sanja, da leta po eni najbolj znanih in najbolj obljudenih ulic svojega mesta; silno si prizadeva, da bi pokazal vse umetnije svojega letanja (oni ve, da zna v sanjah letati), vendar se za vse to početje, ki naj bi bilo nekaj posebnega, nihče ne zmeni. Ljudje hodijo mimo, zanje se ne dogaja nič posebnega. Lahko bi rekli, da vsaka Kovačičeva sanjska podoba predstavlja eno tistih nevidnih, pa vendar močno navzočih sestavin našega časa in naše psihologije. Ena najznačilnejših in najmogočnejših njenih potez je preganjavica. Koga, ki je sicer dejansko, rekli bi, faktografsko, živel ali še živi, čisto spodobno življenje, niso morale te sanje? Kako? Premnogokrat v našem življenju je ta sestavina, ta resničnost, močnejša od one „prave“, kot pravimo, neusmiljene, stvarne resničnosti. V mislih imamo Kovačičevo sanjsko zgodbo, v kateri junak sanj beži pred preganjavci, vsepovsod, po zraku, po zemlji, po fasadah, oknih in strehah — zgodbo, ki bi lahko bila tudi kriminalka. V neki drugi spet umrješ in se znajdeš v lastnem grobu, ki se izkaže za stanovanje, v katerem se lahko pregrešiš s tujo žensko. Bog v sanjah postane vsakdanji uporabni predmet, kot recimo smirkov papir, iz otroške idile neopazno prideš v zapor, kjer doživiš lastno eksekucijo, nato spet živiš v silosu, potem hodiš po neki pokrajini, z enim samim gmom in iščeš nek razložek, neko spremembo, pa hodiš vedno mimo enega in istega grma itd. itd.

13

Drugi del te knjige nosi naslov Resničnost. Faktura dogajanja se sicer odigrava „tostran“, toda ne bi mogli reči, da učinkuje manj sanjsko od zgodb v prvem delu knjige. To je, rekli bi, „resnična zgodba“ iz vojaškega življenja, zgodba kaznjence, ki je že sam po svoji danosti prototip množice, in kot tak samo še ena ponovitev mnogih svojih vrstnikov. Začetek, izhodišče je nekakšno topo, nevarno in mučno prebivanje v peklenski vročini in docela izžgani pokrajini, podobni peklju, kakor je peklensko tudi delo, ki ga opravljajo za kazen: čiščenje starih, iz zemlje izkopanih granat.

To je nekakšno človeško podstanje, polno potuhnjene in zagrizene sovražnosti, ki ga pozna samo prisilno sožitje, nižje od vsega najnižjega, in pod nogami vsakogar, ki je še štet med ljudi. Nato se ta čas kazni, čas tega podstanja nekako izteče in začne se počasno vračanje tega polbitja med ljudi, ali bolje, začne se njegovo privajanje na površje človeških tal. Nazadnje se po dolgem potovanju vrne v domače mesto, v katerem sicer nima pravega doma, je pa doma v njem celem in tam spozna, da se je v resnici vrnil v stanje, iz katerega je bil pravkar prispel, iz katerega se je pravkar povzdignil.

14 Ta silovita zgodba je za razliko od onih sanjskih napisana strnjeno, v strogem časovnem zaporedju in z jasno naznačenim vračanjem v preteklost. Zdi se, da šele trpljenje, šele peklenska izkušnja, ki se je odigrala na nas telesno, izkušnja, ki je poiskala prav nas, v našem lastnem bivanjskem prostoru, torej natančno v našem telesu, zapušča v nas trdno in strnjeno sled in da se šele z njim naše doživetje ujame v časovno in prostorsko strnjenost in zaporednost in da se mu zopet povrne ogrodje. Šele na tej sledi, tako se zdi, začutimo lastno substanco trdno in zanesljivo obstoječo in temu primerno je odrešujoče trdna in zanesljiva tudi njena podoba. Mar ni ves Solženicin zrasel prav iz tega? Zato ima ta drugi del, Resničnost, za knjigo kot celoto še neko dodatno, tako vsebinsko kot oblikovno funkcijo, namreč, da njeno po naravi tolikanj različno snov nekako spne v neko trdnost in ravnovesje, kakršne sanjske zgodbe same zase, že zaradi svoje narave, ne bi premogle.

Čas brez ogrodja se v načelu rojeva sanjam podobno, nastaja mimo naše volje, pa vendar izhaja iz nas, mimo realnosti ali celo realnosti navkljub; ta notranja sorodnost je neki sicer nevidni resničnosti po umetniku stopila v območje vidnega s tem, da ji je dala izraz, enako ustrezno kakor se je ona strašna izkušnja, ki je s svojim nakopičenim trpljenjem kot resničnost daleč oprijemljivejša, izrazila s sklenjeno počasnostjo umetniškega miru. Kajti oboje je naša resničnost, razklani smo na oboje.